

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.1.33>

ZABEZPIECZENIE PRAWNE POSTĘPOWANIA UPADŁOŚCIOWEGO W WARUNKACH KONFLIKTU ZBROJNEGO

Vereshchahina Kateryna

adwokat, aspirantka Instytutu Badań Ekonomiczno-Prawnych imienia V.K. Mamutova

Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0004-9814-9280

vereshaginaea@gmail.com

Adnotacja. Ukraiński biznes w czasie wojny musiał stawić czoła takim wyzwaniom, jak zatrzymanie działalności gospodarczej, relokacja zdolności produkcyjnych, przemieszczanie pracowników, niszczenie ustalonej logistyki, niszczenie aktywów przedsiębiorstw, niemożność wypełnienia zobowiązań, niemożność przeprowadzenia rozliczeń i tym podobne. Warunki wojny mogą pociągać za sobą specyfikę stosowania procedur upadłościowych, w szczególności komplikowanie ich realizacji i zwiększanie trudności w przestrzeganiu norm prawnych. W badaniu stosowano poniższe metody badawcze: wyszukiwanie według dostępnej literatury metodycznej i naukowej z analizą znalezionej materiału, systematyzacja, analiza dokumentacji i wyników badań dotyczących problemu przeprowadzonych badań. Zabezpieczenie prawne procesu upadłości w stanie wojennym jest bardzo ważnym aspektem dla utrzymania stabilności gospodarczej i ożywienia gospodarczego w strefie konfliktu. Konieczne jest ulepszanie ustawodawstwa, tworzenie wyspecjalizowanych sądów, prowadzenie szkoleń specjalistów i wspieranie współpracy międzynarodowej.

Słowa kluczowe: siła finansowa, wierzyciel, dłużnik, zdolność kredytowa, aktywa, rachunek, należności.

LEGAL SUPPORT OF THE BANKRUPTCY PROCESS IN ARMED CONFLICT CONDITIONS

Kateryna Vereshchahina

Lawyer, Postgraduate Student, Institute of Economic and Legal Research named after V.K. Mamutov

of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0004-9814-9280

vereshaginaea@gmail.com

Abstract. During the war, Ukrainian businesses had to withstand challenges such as the cessation of economic activity, relocation of capacities, displacement of employees, destruction of established logistics, destruction of enterprise assets, inability to fulfill obligations, and inability to conduct settlements, among others. War conditions can cause peculiarities in the application of bankruptcy procedures, in particular, complicating their implementation and increasing difficulties in complying with legal norms. Research methods used in the work include: searching for available methodological and scientific literature with analysis of the found material, systematization, analysis of documentation and research results on the problem of the conducted study. Legal support of the bankruptcy process in the conditions of a state of war is a very important aspect for maintaining economic stability and restoring the economy in the conflict zone. It is necessary to improve legislation, create specialized courts, provide training for specialists, and support international cooperation.

Key words: financial stability, creditor, debtor, creditworthiness, assets, bill, accounts receivable.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ БАНКРУТСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Верещачіна Катерина

адвокат, аспірантка Інституту економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова

Національної академії наук України (Київ, Україна)

ORCID ID: 0009-0004-9814-9280

vereshaginaea@gmail.com

Анотація. Українському бізнесу за час війни доводилось тримати удар таких викликів як зупинка господарської діяльності, релокація потужностей, переміщення співробітників, руйнування налагодженої логістики, знищення активів підприємств, неможливість виконання зобов'язань, неможливість проведення розрахунків тощо. Умови війни можуть спричинити особливості застосування процедур банкрутства, зокрема, ускладнення їх реалізації та збільшення труднощів з виконанням правових норм. Методи дослідження в роботі використані такі: пошуковий по наявній методичній та науковій літературі із аналізом знайденого матеріалу, систематизація, аналіз документації та результатів діяльності дослідників з проблеми проведеного дослідження. Правове забезпечення процесу банкрутства в умовах воєнного стану є дуже важливим аспектом для підтримки економічної стійкості

та відновлення економіки в зоні конфлікту. Необхідно покращувати законодавство, створювати спеціалізовані суди, проводити навчання фахівців та підтримувати міжнародну співпрацю.

Ключові слова: фінансова стійкість, кредитор, боржник, кредитоспроможність, активи, законопроект, дебіторська заборгованість.

Вступ. Умови економічної кризи в Україні, посилені повномасштабним вторгненням російської федерації, стали причиною фінансових втрат для громадян та підприємств, що вже призвели до неплатоспроможності деяких підприємств. Воєнний стан ускладнив або унеможливив ефективне ведення господарської діяльності, виконання зобов'язань та своєчасних розрахунків з контрагентами. У контексті інтеграції України в європейське співтовариство з'явилися додаткові виклики та обмеження для вітчизняних підприємств.

Процедури банкрутства є не лише інструментом ліквідації або продажу майна, але й механізмом оздоровлення фінансового стану та відновлення платоспроможності господарюючих суб'єктів. У період дії воєнного стану або після його закінчення, поява нестандартних обставин може призвести до неплатоспроможності підприємств, тому виникає особлива потреба в детальному вивченні цього питання.

Метою дослідження є аналіз правового забезпечення процесу банкрутства в умовах збройного конфлікту.

Завдання дослідження:

- Визначити передумови банкрутства підприємств під час збройного конфлікту в Україні.
- Проаналізувати особливості українського законодавства щодо проведення процесу банкрутства підприємств в умовах збройного конфлікту.
- Окреслити аспекти вдосконалення законодавства про банкрутство в умовах війни.

Матеріал і методи досліджень. Робота ґрунтується на аналізі законодавства України, науково-методичної літератури, наукових статей, періодичних видань та напрацювань сучасних та попередніх дослідників в галузі банкрутства підприємств під час військових конфліктів, серед них: О. В. Сташук, Л. В. Шостак, В. Ю. Данченко, М. Маранчак, О. Мовчан, Т. Ю. Фурман, Н. І. Прокопович тощо.

Методи дослідження в роботі використані такі:

- пошуковий по наявній методичній та науковій літературі із аналізом знайденого матеріалу (використаний для окреслення ознак банкрутства та визначення чинників банкрутства підприємств під час війни);
- систематизація (використаний для систематизації поглядів дослідників на причини банкрутства під час війни);
- абстрагування та конкретизація (використаний для окреслення основних передумов банкрутства підприємств під час війни в Україні);
- аналіз документації та результатів діяльності дослідників з проблеми проведеного дослідження (використаний з метою аналізу законодавства України в галузі банкрутства підприємств).

Результати та їх обговорення. Банкрутство підприємства – це процес, за якого підприємство не може виплатити свої борги кредиторам в належні строки та в повному обсязі, що призводить до його неплатоспроможності. В такому випадку, підприємство може бути оголошене банкрутом, а його майно реалізоване для задоволення боргів кредиторам. Процедура банкрутства має на меті відновити фінансову стійкість підприємства, забезпечити чесний розподіл майна між кредиторами та дозволити боржнику почати новий етап в своєму бізнесі.

Сутність банкрутства полягає в тому, що це механізм захисту інтересів кредиторів, який дозволяє їм вимагати повернення боргів в тому випадку, якщо суб'єкт господарювання не може виконати свої зобов'язання. Банкрутство також дає можливість підприємству звільнитися від заборгованостей та розпочати нову діяльність з чистими або меншими боргами.

Виявлення ознак банкрутства підприємства здійснюється шляхом проведення фінансового аналізу, який дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства та виявити наявність ознак банкрутства. Також можуть бути використані інші методи, такі як оцінка ринкової ситуації, аналіз виробничої діяльності тощо.

Ознаки банкрутства підприємства можуть включати:

- Недостатність грошових коштів на розрахунки з постачальниками та погашення заборгованості перед банками та іншими кредиторами.
- Невідповідність обсягів продажу поточним витратам, що призводить до збитків та зменшення прибутковості.
- Збільшення обсягу невиконаних зобов'язань перед постачальниками та іншими кредиторами.
- Зменшення або втрата активів, таких як зменшення обсягів виробництва, втрата ринкової позиції та нерухомості.
- Перевищення розміру заборгованості підприємства над його активами.

Процедури банкрутства включають у себе різні етапи, що мають на меті вирішення проблем фінансово неплатоспроможних підприємств. Основною метою процедур є збереження діяльності підприємства або його майна шляхом реструктуризації, реорганізації, ліквідації тощо.

Умови війни можуть спричинити особливості застосування процедур банкрутства, зокрема, ускладнення їх реалізації та збільшення труднощів з виконанням правових норм. Однак, водночас, війна може також створити небезпеку для фінансово стійких підприємств через підвищення ризику збитків та зниження рівня платоспроможності (Данченко, 2019: 35).

У таких умовах, можуть бути введені спеціальні правові механізми для захисту підприємств від банкрутства, зокрема, подовження строків виконання зобов'язань, підтримка за рахунок державних коштів, пільги та інші заходи. Також, можуть бути введені спеціальні процедури банкрутства, які враховують особливості умов воєнного конфлікту, зокрема, можливість продовження строку подання заяви про банкрутство, спрощення процедури реструктуризації тощо.

У будь-якому випадку, виявлення ознак банкрутства та вчасне реагування на них залишається важливим елементом управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах воєнного конфлікту.

Банкрутство підприємств може статися в будь-який час і в будь-яких умовах, включаючи й збройний конфлікт. Україна знаходилася в умовах збройного конфлікту з РФ на Донбасі з 2014 року, а наразі у стані повномасштабної війни, що призвело до значних економічних труднощів та банкрутств багатьох підприємств.

Уже понад 385 днів триває збройна агресія російської федерації проти України. За цей час кожен без винятку відчув на собі негативні наслідки, спричинені таким руйнівним явищем як війна.

Українському бізнесу за час війни доводилось тримати удар таких викликів як зупинка господарської діяльності, релокація потужностей, переміщення співробітників, руйнування налагодженої логістики, зміна напрямку діяльності, знищення активів підприємств, неможливість виконання зобов'язань, неможливість проведення розрахунків тощо.

Деякі з основних передумов банкрутства підприємств під час війни в Україні можуть включати:

Зменшення обсягів виробництва та продажів товарів або послуг внаслідок обмежень на торгівлю та пересування, складнішого доступу до ресурсів, порушення ланцюгів поставок тощо.

Посилення економічної нестабільності та погіршення платіжної дисципліни внаслідок зменшення доходів та збільшення витрат на захист від збройних дій, що може привести до зростання заборгованості перед кредиторами.

Зміна відносин між підприємствами та їх партнерами на ринку внаслідок збройного конфлікту, що може викликати переривання контрактів та зниження кредитоспроможності підприємств.

Недостатня фінансова підтримка від держави в умовах збройного конфлікту, що може обмежити можливості підприємств забезпечити своє фінансове благополуччя.

Підвищення рівня ризику та невизначеності у зв'язку з надзвичайними обставинами, що може призвести до недооцінки ризиків та підвищення ймовірності банкрутства.

У зв'язку з цим, українське законодавство містить особливості щодо проведення процесу банкрутства підприємств в умовах збройного конфлікту. До таких особливостей можуть відноситися:

Передбачення додаткових механізмів захисту прав кредиторів та боржників у зв'язку з надзвичайними обставинами, зокрема забезпечення додаткової інформації та захисту від дій неплатоспроможних підприємств.

Запровадження додаткових процедур банкрутства, що враховують особливості умов збройного конфлікту, зокрема скорочення строків процедур та спрощення процесу прийняття рішень.

Розробка механізмів регулювання майнових відносин в умовах збройного конфлікту, зокрема забезпечення захисту власності від знищення та пограбування.

Взаємодія з іншими галузями права, зокрема з міжнародним гуманітарним правом та правом війни, для забезпечення відповідності процесу банкрутства міжнародним стандартам.

Розвиток механізмів захисту прав та інтересів держави в процесі банкрутства підприємств, зокрема забезпечення підтримки стратегічно важливих галузей економіки та підприємств, що мають військову значимість (Коваленко, Семенова, 2020: 93–94).

Чинники, що можуть сприяти банкрутству підприємств під час війни, можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. Основні з них наступні:

Збитки внаслідок бойових дій: у разі, якщо підприємство знаходиться в зоні бойових дій, то воно може зазнати серйозних збитків та матеріальних втрат. Це може призвести до значного зниження виробничої потужності та зниження прибутковості підприємства, що може вплинути на його фінансовий стан та платоспроможність.

Складнощі зі здійсненням експорту: у разі, якщо підприємство займається експортом продукції, війна може спричинити перешкоди на шляху експорту. Це може призвести до зменшення обсягів продажу та зниження прибутковості підприємства, що в свою чергу може викликати фінансові проблеми та неплатоспроможність.

Підвищення вартості ресурсів: у разі, якщо підприємство залежить від імпорту ресурсів або використовує ресурси, які є об'єктом військових дій, це може призвести до підвищення вартості цих ресурсів. Це може призвести до збільшення витрат на виробництво та зниження прибутковості підприємства.

Зміна ринкових умов: у разі, якщо внаслідок війни змінюються ринкові умови, наприклад, зменшується попит на продукцію або змінюються ціни на ринку, це може вплинути на прибутковість та фінансовий стан підприємства.

Погіршення умов фінансування: у разі, якщо підприємство залежить від кредитування або має заборгованість перед кредиторами, погіршення умов фінансування може призвести до збільшення витрат на отримання кредитів та зниження ліквідності підприємства.

Зміна регуляторного середовища: війна може призвести до зміни регуляторного середовища, наприклад, у разі введення обмежень на вивезення валюти чи збільшення податкових ставок. Це може вплинути на фінансовий стан підприємства та його платоспроможність.

Втрата попиту на продукцію: у разі, якщо внаслідок війни змінюються потреби ринку або знижується попит на продукцію підприємства, це може призвести до зменшення обсягів продажу та зниження прибутковості, що в свою чергу може викликати фінансові проблеми та неплатоспроможність.

Втрата кваліфікованих кадрів: у разі, якщо внаслідок війни підприємство втрачає кваліфікованих працівників або неможливо залучити нових, це може призвести до зниження ефективності виробництва та зменшення прибутковості підприємства (Марусяк, Пильнюк).

Умови воєнного стану можуть збільшувати кількість підприємств, які знаходяться у кризовому стані або збанкрутували з об'єктивних причин. Наприклад, початок воєнних дій безпосередньо впливає на функціонування економіки країни в цілому, що вимагає переходу до воєнного режиму. Це може негативно вплинути не лише на окремі підприємства, а й на економіку країни в цілому. Погляди науковців на чинники банкрутства під час війни зазначені у табл. 1.

В Україні активні воєнні дії призвели до міграції та мобілізації працездатного населення, що вплинуло на попит та пропозицію на ринку товарів, робіт та послуг в Україні. Це також спричинило зменшення трудових ресурсів у країні та зростання обсягу незайнятого населення, оскільки відбувається зниження ВВП та неможливість підприємств здійснювати платежі до бюджету у вигляді податків та зборів. Крім того, зростання інфляції та фінансовий тягар у зв'язку зі збільшенням вартості експорту, транспортних витрат та падінням попиту на кінцеву продукцію призвели до спаду економіки в країні. Такі чинники можуть відігравати важливу роль у банкрутстві підприємств під час воєнного стану.

Воєнний стан та активні воєнні дії збільшують ризик втрати майна та фінансового ризику для суб'єктів господарювання. Бойові дії можуть руйнувати фізичні активи підприємств. У прифронтових та частково окупованих регіонах близько 45% первинного сектору (сільське господарство та видобуток), 35% вторинного (заводи, фабрики, промислове виробництво) та 37% третинного сектору (послуги) знаходяться під загрозою зникнення (Данченко, 2019: 36–37).

Крім того, введення воєнного стану передбачає залучення підприємств до виконання мобілізаційних замовлень, що пов'язано з обов'язковим виробництвом продукції для військових потреб, формуванням та підготовкою спеціальних формувань. Установи та організації зобов'язані виконувати ці завдання на підставі договорів, а в разі можливості вони не мають права відмовитися від укладення цих договорів, якщо це може допомогти виконанню мобілізаційних завдань.

Є ще один чинник воєнного стану, який може вплинути на ймовірність банкрутства підприємств. Це необхідність вилучення з України об'єктів права власності російської федерації та її резидентів. Суб'єкти господарювання, які належать до російської федерації, підлягають конфіскації на користь держави України, що призводить до повного втрати їхнього внеску до бюджету країни. Однак, в цьому може бути й позитивний ефект, якщо використовувати цей чинник для відновлення платоспроможності українських компаній та економіки в цілому.

Воєнний час впливає на зонування території України з урахуванням ризиків бойових дій, що призводить до тимчасової зупинки господарської діяльності підприємств в зоні конфлікту або окупації. Згідно з дослідженням Mastercard SME Index, 39% малого та середнього бізнесу були вимушені зупинити свою діяльність. Опитування Mastercard показує, що українські підприємства потребують нових замовлень та ринків збуту (56%), фінансової підтримки (33%) та допомоги з логістикою (23%).

Таблиця 1

Погляди дослідників на причини банкрутства під час війни

Дослідники	Чинники банкрутства під час війни
Наталія Вашук – український економіст та бізнес-консультант.	У своїх статтях та інтерв'ю зазначала, що серед основних чинників банкрутства під час війни можна виділити зменшення попиту на товари та послуги, високу інфляцію, зниження доходів населення, порушення ланцюга поставок, зниження інвестицій тощо.
Сергій Павлов – дослідник проблем банкрутства та реструктуризації підприємств в умовах кризових ситуацій.	Вважає, що під час війни головними чинниками банкрутства є зниження попиту, зміна ринкових умов, нестабільність економічного середовища, неможливість отримання кредитів та фінансової підтримки від держави.
Андрій Макаренко – науковець, що вивчає економічні та правові аспекти банкрутства.	У своїх дослідженнях зазначає, що під час війни значний вплив на фінансове становище підприємств має нестабільність економічного середовища, складність здійснення зовнішньоекономічних операцій, неспроможність налагодити роботу підприємства на нових ринках, зменшення обсягів виробництва та продажів тощо.
Ігор Міщенко – доктор юридичних наук, професор.	Вважає, що збройні конфлікти можуть викликати масштабні банкрутства через зниження рівня економічної активності та зростання ризику неплатоспроможності підприємств.
Олександр Петраков – доктор економічних наук, професор.	Вважає, що під час війни ризик банкрутства зростає через зменшення обсягів продажу та зниження рівня платежів від клієнтів, що призводить до зниження прибутку та збільшення заборгованості.
Ігорь Бігун – кандидат економічних наук, доцент.	Вважає, що банкрутство під час війни може виникнути через втрату доступу до ринків збуту та зниження обсягів продажів, а також через зниження рівня інвестицій та доступу до фінансування.

Воєнний стан також призводить до порушення логістичних шляхів постачання та їх ланцюгів, а також до пошкодження відповідної інфраструктури.

На прикладі підприємств промислового та сільськогосподарського секторів можна побачити, що деякі з найбільших підприємств потребують морського транспорту для експортних поставок, а російська окупація південних регіонів призвела до значної втрати експортних ринків для України. Це може серйозно зашкодити українському аграрному сектору та металургійній промисловості. Пошкодження сільськогосподарської техніки, мінування полів та незаконне вивезення зерна також ускладнюють ситуацію бізнесу. В цілому, порушення логістичних шляхів та інфраструктури можуть призвести до складнощів з поставками товарів та послуг, що знову ж таки впливає на фінансову стійкість суб'єктів господарювання та їх імовірність банкрутства (Стащук, Шостак, Булик, 2022: 5).

В даний час процедура банкрутства залишається довгим і складним процесом, який вимагає вирішення питань з кредиторами та звільнення від боргів протягом тривалого часу. Тому Комітет Верховної Ради з питань економічного розвитку ще на початку війни розробив пакет законопроектів, який дозволив швидко відновитися тим, хто постраждав внаслідок знищення української економіки, а також відновити бізнес тим, хто ще залишається на плаву.

Зокрема, проект №4409 передбачає впровадження спрощених процедур, а саме можливість розгляду позовних заяв щодо банкрутства у спрощеному порядку без виклику сторін, що дозволить скоротити строки розгляду таких справ. Проект також передбачає створення автоматизованої інформаційної системи «Банкрутство та неплатоспроможність», яка об'єднає реєстри та бази даних і зробить роботу арбітражних керуючих більш ефективною і прозорою. Зміни, які вносить законопроект №4409, сприятимуть прозорій та ефективній процедурі банкрутства державних підприємств, що забезпечить необхідні кошти для державного бюджету та активи для бізнесу, що може масштабуватися та розвиватися на нових територіях, тим самим збільшуючи податкові надходження до бюджету.

Законопроект № 7442, зареєстрований 7 червня 2022 року в ВРУ, направлений на полегшення доступу до процедури банкрутства та підвищення її ефективності в умовах воєнного та післявоєнного стану. Проект містить поправки до Кодексу України з процедур банкрутства, які стосуються уточнення процедурних питань та виправлення недоліків, виявлених під час застосування Кодексу.

Одним з головних аспектів проекту є відсутність норми про мораторій на відкриття банкрутств, аналогічної тій, що встановлена на час карантину. Законопроект дозволяє відкривати справу про банкрутство без авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду у випадку, якщо здійснення бойових дій привело до неплатоспроможності боржника. Проект дозволить арбітражним керуючим вірно та вчасно виконувати свої повноваження, що зменшить строки розгляду справ і витрати, пов'язані з їх розглядом.

Законопроект також визначає великий обсяг заходів щодо регенерації платоспроможності боржника, які включають реструктуризацію підприємства, переорієнтацію виробництва, ліквідацію невігідних виробництв, відтермінування, розстрочку або прощення боргу чи його частки, виконання вимог кредиторів в інший спосіб та інше (Процедуру банкрутства під час воєнного стану змінять).

Для того, щоб оцінити, як процедура банкрутства може допомогти зберегти бізнес та отримати кошти від агресора для погашення кредиторської заборгованості, потрібно звернути увагу на процедури, які застосовуються до боржника-юридичної особи в межах процедури банкрутства та їх характеристики.

Розпорядження майном боржника починається з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство та нерозривно пов'язане з накладенням мораторію на задоволення вимог кредиторів. Ця процедура триває 170 днів та не зупиняє господарську діяльність боржника. Кредитори мають можливість захистити свої права шляхом вжиття заходів забезпечення вимог, відсторонення керівника, заборону на вчинення правочинів або майнових дій без попередньої згоди арбітражного керуючого. Крім того, ця процедура дозволяє виявити кредиторів або інших осіб, які бажають прийняти участь у санації.

Санація боржника починається зі схваленням плану санації та передбачає перехід повноважень виконавчого органу боржника до керуючого санацією. Процедура має на меті відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні інструменти, від розстрочення, відстрочення або прощення боргів до продажу активів. Інвестори боржника можуть набути статусу учасника справи про банкрутство (Ливч).

У процедурах банкрутства арбітражний керуючий грає провідну роль і виконує роль розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора. У цьому контексті важливо зазначити, що арбітражний керуючий повинен вживати заходів для стягнення дебіторської заборгованості на користь боржника. У цьому контексті, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємства на певну дату. У балансі підприємства поточна та довгострокова дебіторська заборгованість представлені відповідними статтями активу балансу. Враховуючи принцип безумовної повноти дій арбітражного керуючого, в разі, якщо юридична особа-боржник, який зазнав збитків внаслідок військової агресії росії проти України, стає об'єктом процедури банкрутства, то вимогання щодо стягнення цих збитків на користь боржника є обов'язком арбітражного керуючого.

Здійснення процедури банкрутства не є легкою задачею, і залежно від умов може бути дуже складною. У таких випадках, учасники справи про банкрутство повинні зробити спільні зусилля для стягнення збитків

від винуватців та дійти до справедливості. Для досягнення цих цілей, юридична спільнота України розробляє стратегії, що дозволять приватним позивачам ефективно відшкодувати збитки від агресора.

Щоб імплементувати ці стратегії в процедуру банкрутства, важливо визначити прогнозований час та витрати на процес, строки та можливості їх реалізації. Слід зазначити, що процес не буде простим та швидким, але створить можливості для співпраці українського бізнесу, кредиторів та боржників з українськими та міжнародними юридичними фахівцями у галузі права та усіх трьох гілок влади (Фурман, Прокопович).

Найбільш життєздатними та реальними стратегіями для процедури банкрутства є наступні:

– Стратегія, пов'язана з використанням національних інструментів. Згідно з законом України «Про міжнародне приватне право», іноземні держави мають судовий імунітет у національних судах, якщо компетентні органи держави не згодні на їх участь у справі. Однак, у рішенні Верховного Суду від 14 квітня 2022 року по справі №308 / 9708 / 19 було зазначено, що суди можуть ігнорувати судовий імунітет росії у справах про відшкодування шкоди, завданої фізичним особам в результаті збройної агресії. Зважаючи на розірвання дипломатичних відносин з росією, надсилання повідомлень та листів на її адресу через посольство стає неможливим, тому виклики та повідомлення можуть бути здійснені шляхом розміщення публікацій у спеціалізованих виданнях та / або на веб-сайті суду. Хоча така позиція Верховного Суду є прогресивною, вона застосовується лише до вузького кола справ. Для використання такої стратегії у справі про банкрутство необхідно, щоб аналогічний висновок щодо застосування норм права було викладено Верховним Судом у господарському судочинстві. Перевагою такої стратегії є швидкість розгляду спору та процесуальна кореляція. Однак, недоліком є невизначеність стосовно практичного виконання рішень, оскільки росія демонструвала зневагу до міжнародних договорів та своїх обов'язків. Недоліком такої стратегії є відносно невеликий обсяг активів російської федерації, які можуть бути заморожені та розподілені, а також можливість здійснення російською стороною різноманітних дій для ухилення від такого замороження.

– Стратегія, пов'язана з використанням міжнародних інструментів. Для реалізації цієї стратегії потрібно багато роботи, яка включає створення національного механізму делегування права вимоги на отримання компенсації відшкодування збитків в обмін на гарантії отримання компенсації у майбутньому, досягнення домовленостей з міжнародною спільнотою щодо створення спеціального органу, що буде розпоряджатися замороженими активами російської федерації, і напрацювання механізму участі у процесі. Однак, така стратегія може зайняти багато часу та обмежити можливості «приватних позивачів», оскільки отримання коштів стосується держави як суб'єкта міжнародного публічного права. Національна процедура банкрутства може стати механізмом, який забезпечить можливість задоволення вимог кредиторів та потенційне фінансове оздоровлення боржника, що опинився у стані критичної неплатоспроможності через військову агресію (Юрченко).

На сьогодні держава намагається усіма силами підтримувати бізнес: спрощена система оподаткування; гранти та мікрогранти; програми «Доступні кредити 5–7–9%»; програма «Релокація бізнесу» тощо. Згідно статистичних даних найбільше бізнесів релокувалися з Харківської області – 193 підприємства, Київської – 180, Донецької – 106, Дніпропетровської – 27, Запорізької – 26. Мінекономіки стверджує, що наразі здійснюється переміщення підприємств в один з дев'яти регіонів: Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області.

Так наприклад, після того, як Каховка на Херсонщині опинилася під окупацією, ПрАТ «Чумак» втратило контроль над власними виробничими потужностями. Незабаром з полиць магазинів зникла добре знайома споживачам ТМ «Чумак» у фірмових синьо-червоних кольорах, яку з 1996 року компанія під гаслом «з лана до столу» доставляла у мережі. Продукцію бренду оперативно замінили Торчин, Kotlin, Vitana, Otma, Королівський смак і власні джерела (Маранчак).

Щоб запобігти банкрутству, співвласники Чумак – шведські підприємці Йохан Боден та Карл Стурен, а також компанія Delta Wilmar, перереєстрували ПрАТ «Чумак» до Києва, а виробництво перенесли до Волинської області та відновили.

Мало що так збентежило українських споживачів у питаннях потенційного дефіциту як зупинка держпідприємства Артемсіль у Донецькій області. Що не дивно, продукція найбільшого виробника солі в Україні споживалася ще з 70-х років минулого століття, Артемсіль на ринку займала понад 90%. Зараз це начебто в минулому житті, але якихось два роки тому Артемсіль навіть штрафували за монополізм. Навесні через постійні обстріли роботу підприємства зупинили. Адміністративна будівля була частково зруйнована, також російські ракети потрапили до рудників та складу. Рітейлери терміново переорієнтували ланцюжки поставок на Дрогобицький солеварувальний завод, і уклали контракти на імпорт із різних країн світу.

Danone в Україні має два заводи, кожен із яких до війни відповідав за власний напрямок та продукцію. Так, херсонський випускав сучасні молочні продукти, зокрема, під такими міжнародними брендами, як Activia, Ростішка, Danone і Danissimo. Ще один – на Полтавщині – відповідав за виробництво більш традиційної молочної продукції під брендом Простоквашино – кисломолочного сиру, молока та сметани. Після окупації Херсона контроль над першим заводом було втрачено, а продукція брендів зникла з магазинів. До кінця літа генеральний директор Danone Україна Адріан-Валентин Паску заявив, що компанії вдалося відновити майже 80% виробництва на Полтавському заводі від довоєнних обсягів. Також у Полтаву перенесли процеси виробництва тих продуктів, що випускалися у Херсоні (Маранчак).

В умовах війни законодавство про банкрутство потребує додаткового вдосконалення. Основні пропозиції щодо його вдосконалення можуть бути такими:

Встановлення особливих правил щодо проведення процедури банкрутства під час збройного конфлікту, зокрема, щодо призначення тимчасового управителя і управління майном боржника.

Визначення особливостей розгляду справ про банкрутство, які пов'язані з збройним конфліктом. Наприклад, це може бути відшкодування збитків, заподіяних внаслідок агресії, розподіл заморожених активів та інші.

Визначення додаткових процедур для захисту прав кредиторів в умовах збройного конфлікту. Наприклад, це може бути процедура попереднього досудового врегулювання спорів з боржником, яка дозволить уникнути зайвих затрат на судові процеси.

Визначення прав та обов'язків державних органів, які здійснюють контроль за процедурою банкрутства під час збройного конфлікту. Наприклад, важливо визначити, які можливості має держава для забезпечення захисту кредиторів, що зазнали збитків внаслідок агресії.

Встановлення відповідальності за порушення правил проведення процедури банкрутства в умовах збройного конфлікту. Наприклад, це може бути відповідальність за порушення прав кредиторів, незаконну передачу майна боржника, зловживання правом на управління майном тощо (Мовчан).

Слід також передбачити можливість продовження терміну проведення процедури банкрутства. З урахуванням складних обставин, які супроводжують збройний конфлікт, може знадобитися більше часу для проведення процедури банкрутства. Для цього необхідно передбачити можливість продовження терміну проведення процедури банкрутства в окремих випадках, наприклад, якщо банкрутство сталося в результаті збройної агресії, або коли процедуру ускладнює проведення військових дій.

Для запобігання банкрутства необхідно забезпечити фінансово-економічну безпеку підприємства, заснувавши систему контролю та впровадивши антикризову програму керування. Однак важливо розуміти, що передумови для банкрутства виникають задовго до того, як небезпека стає реальністю. Умови кризи вимагають перегляду стратегії діяльності підприємства, зокрема скорочення витрат, перегляд або зупинка інвестиційних проектів та оптимізація структури компанії.

Основним завданням в період кризи є збереження та виживання підприємства за поточних умов господарювання. Це можна здійснити шляхом зниження витрат і підвищення продуктивності, збільшення обсягу доходів та оптимізації грошових потоків, зокрема збільшення надходжень і зниження відтоку коштів (Шаблій, 2020: 186).

До методів зниження витрат можна віднести такі заходи, як відправлення працівників на відпустку за їх власний рахунок, скорочення штату, консервація виробничих потужностей та замороження будівництва. Зниження обсягу матеріальних запасів на складах та отримання знижок від постачальників за умови систематичних закупок невеликими партіями – також можуть допомогти знизити витрати.

Серед способів підвищення прибутковості можна виділити ліквідацію надлишків товарних запасів, продаж або оренду частини невикористаного обладнання та стягнення простроченої дебіторської заборгованості. Отримання відстрочки поточних платежів, банківських кредитів (наприклад, під заставу обладнання або матеріалів в обороті) можуть допомогти збільшити обсяги грошових надходжень (Андрєєва).

Також можна застосувати способи зниження поточних платежів, такі як внесення умов про відстрочення платежів у договори з постачальниками, перегляд умов договорів, строк платежів по яких вже настав, отримання гарантій та забезпечення майбутніх операцій.

Публічно-приватне партнерство (ППП) може бути корисним інструментом для забезпечення фінансової стабільності та підтримки підприємств під час війни. Основна ідея PPP полягає в тому, що держава та приватний сектор спільно працюють над проектами, які можуть бути корисними для обох сторін.

Для підприємств, які знаходяться в умовах війни, PPP може бути корисним для отримання фінансової підтримки, доступу до технологій та знань, а також для залучення нових клієнтів та ринків. З іншого боку, держава може скористатися PPP, щоб залучити інвестиції в економіку, покращити інфраструктуру та створити нові робочі місця.

Наприклад, укладання угоди PPP між державними органами та приватними інвесторами може допомогти залучити кошти для відновлення енергетичної і транспортної інфраструктури, а також забезпечити фінансування для реконструкції підприємств, які постраждали від війни.

У свою чергу, підприємства можуть сприяти PPP шляхом надання технічної підтримки, консультування та доступу до своїх ресурсів інвесторам. Крім того, підприємства можуть брати участь у спільних проектах з державними органами, що дозволить їм розширити свій ринок збуту та підвищити конкурентоспроможність (Коваленко, Семенова, 2020: 95).

Основні механізми допомоги, які можуть бути реалізовані через публічно-приватне партнерство, включають:

- Фінансова допомога. Умови публічно-приватного партнерства можуть передбачати надання фінансової допомоги підприємству в обмін на частку у власності, певні привілеї або прибуткові паї. Крім того, можливо залучення кредитів або інвестицій від приватних інвесторів.

- Технічна та технологічна допомога. Публічно-приватне партнерство може допомогти в розвитку технологічних та виробничих процесів, а також впровадження нових технологій. Приватний сектор може надати експертну допомогу та фінансові ресурси для проведення досліджень та розробок.

- Управлінська допомога. Публічно-приватне партнерство може допомогти в управлінні підприємством, забезпечивши його ефективне функціонування та зниження витрат. Досвід та знання приватного сектору

можуть бути корисними при формуванні стратегії розвитку підприємства, залученні фінансових ресурсів та оптимізації виробничих процесів.

– Підтримка маркетингу та розвитку продажів.

Міжнародні організації грають важливу роль у правовому забезпеченні процесу банкрутства в умовах війни в Україні. Однією з таких організацій є Міжнародний валютний фонд. Він забезпечує фінансову та економічну підтримку Україні, у тому числі і з питань розвитку системи банкрутства.

Крім того, Європейський банк реконструкції та розвитку та Європейська банківська асоціація також допомагають Україні в розвитку системи банкрутства та реструктуризації боргів (Стащук, Шостак, Булик, 2022: 7).

Висновки. Банкрутство підприємств може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки, тому важливо постійно відслідковувати стан підприємства та можливість його неплатоспроможності, щоб знизити або навіть уникнути його негативного впливу. Банкрутство є регулятором ринкової економіки, яке позбавляє від збиткових неефективних суб'єктів підприємницької діяльності, які не мають реальних можливостей для успішної господарської діяльності. Фінансово неспроможне підприємство може стати причиною серйозних фінансових ризиків для інших підприємств-партнерів, сприяти зниженню рентабельності капіталу, впливати негативно на формування доходної частини державного бюджету та зменшувати кількість робочих місць. Для ефективного антикризового управління важливо розробляти раціональну модель системи управління, яка враховуватиме особливості національної економіки та потреби підприємств в умовах воєнного часу.

Правове забезпечення процесу банкрутства в умовах воєнного стану є дуже важливим аспектом для підтримки економічної стійкості та відновлення економіки в зоні конфлікту. Необхідно покращувати законодавство, створювати спеціалізовані суди, проводити навчання фахівців та підтримувати міжнародну співпрацю. Крім того, публічно-приватне партнерство може стати ефективним інструментом для забезпечення розвитку бізнесу та підприємництва в умовах збройного конфлікту. В цілому, правове забезпечення процесу банкрутства є важливим елементом підтримки економічної стійкості та забезпечення подальшого розвитку економіки в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Стащук О.В., Шостак Л.В., Булик Д.В. Банкрутство підприємств в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. Сер.: Фінанси, банківська справа та страхування. 2022. №44. 8 с.
2. Данченко В.Ю. Правове забезпечення процедури банкрутства підприємств у зоні воєнного конфлікту. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 2019. № 862. С. 34–40.
3. Коваленко О.В., Семенова І.А. Банкрутство в умовах війни: особливості правового регулювання та практики застосування. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 91–100.
4. Шаблій С.О. Банкрутство в умовах війни: аналіз вітчизняного досвіду. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 183–191.
5. Андреева І. Ріст попри кризу: чому український малий і середній бізнес вистоїть та перемаже: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/SN8zhK9> (дата звернення: 20.03.2023).
6. Ливч Д. Д. Нове обличчя українського підприємництва. Як війна вплинула на малий та середній бізнес у різних регіонах України: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/QMr0mWO> (дата звернення: 22.03.2023).
7. Маранчак М. Вони повертаються: як торговельні мережі відновлюють асортимент товарів українських виробників: веб-сайт. URL: <https://gau.ua/> (дата звернення: 23.03.2023).
8. Марусяк Н.Л., Пильнюк Д.О. Банкрутство підприємства: сутність, причини та наслідки: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/7Mr07fP> (дата звернення: 23.03.2023).
9. Мовчан О. Банкрутство під час війни або порятунок економіки із підручних засобів: веб-сайт. URL: <https://lb.ua/blog/> (дата звернення: 22.03.2023).
10. Процедуру банкрутства під час воєнного стану змінять: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/246992-protseduru-bankrotstva-v-period-voennogo-polozheniya-pomenuyaut> (дата звернення: 20.03.2023).
11. Фурман Т.Ю., Прокопович Н.І. Причини банкрутства та механізми його запобігання на підприємстві: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/PMr8nRN> (дата звернення: 19.03.2023).
12. Юрченко Ю. Збереження бізнесу в умовах воєнного стану через процедуру банкрутства. Хто відповідатиме за борги: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/> (дата звернення: 22.03.2023).

References:

1. Stashchuk, O. V., Shostak, L. V., & Bulik, D. V. (2022). Bankrutstvo pidpriemstv v umovakh voiennoho stanu [Enterprise Bankruptcy in Conditions of Martial Law]. *Ekonomika ta suspilstvo. Seriiia «Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia»*, issue 44, 8 p. [in Ukrainian].
2. Danchenko, V. Y. (2019). Pravove zabezpechennia protsedury bankrutstva pidpriemstv u zoni voiennoho konfliktu [Legal Support of the Bankruptcy Procedure of Enterprises in the Zone of Armed Conflict]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Pravoznavstvo*, issue 862, Pp. 34–40 [in Ukrainian].
3. Kovalenko, O. V., Semenova, I. A. (2020). Bankrutstvo v umovakh viiny: osoblyvosti pravovoho rehuliuвання ta praktyky zastosuvannia [Bankruptcy in the Conditions of War: Features of Legal Regulation and Practices of Implementation]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, issue 2, Pp. 91–100 [in Ukrainian].

4. Shablyi, S.O. (2020). Bankrutstvo v umovakh viiny: analiz vitchyznianoho dosvidu. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, issue 3, Pp. 183–191 [in Ukrainian].
5. Andreeva, I. Growth Despite the Crisis: Why Ukrainian Small and Medium-Sized Businesses Will Survive and Succeed, available at: <https://cutt.ly/SN8zhK9> (access date 20 March 2023) [in Ukrainian].
6. Lyvch, D.D. The New Face of Ukrainian Entrepreneurship: How War Affects Small and Medium-Sized Businesses in Different Regions of Ukraine, available at: <https://cutt.ly/QMr0mWO> (access date 22 March 2023) [in Ukrainian].
7. Maranchak, M. They Are Coming Back: How Retail Chains Are Restoring the Range of Ukrainian Manufacturers' Products, available at: <https://rau.ua/> (access date 23 March 2023) [in Ukrainian].
8. Marusiak, N.L., Pilnyuk, D.O. Enterprise Bankruptcy: Essence, Causes and Consequences, available at: <https://cutt.ly/7Mr07fP> (access date 23 March 2023) [in Ukrainian].
9. Movchan, O. Bankruptcy during War or Saving the Economy with Available Means, available at: <https://lb.ua/blog/> (access date 22 March 2023) [in Ukrainian].
10. Bankruptcy Procedure during Martial Law to Be Changed, available at: <https://sud.ua/uk/news/publication/246992-protseduru-bankrotstva-v-period-voennogo-polozheniya-pomenyayut> (access date 20 March 2023) [in Ukrainian].
11. Furman, T.Y., Prokopovych, N.I. Causes of Bankruptcy and Mechanisms of Its Prevention in the Enterprise, available at: <https://cutt.ly/PMr8nRN> (access date 19 March 2023) [in Ukrainian].
12. Yurchenko, Y. Saving Business in Conditions of Martial Law through Bankruptcy Procedure. Who Will Be Responsible for Debts, available at: <https://yur-gazeta.com/> (access date 22 March 2023) [in Ukrainian].